Universiteit Leiden
The Netherlands

Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Mourits, E.V.M.

Citation
Mourits, E. V. M. (2016, December 14). *Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)*. Vantilt, Nijmegen. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/45015

Version:	Not Applicable (or Unknown)
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/45015

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

Leiden University Repository

The handle http://hdl.handle.net/1887/45015 holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Mourits, Esther
Title: Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)
Issue Date: 2016-12-14

Elkander bijstaan
De verantwoordelijkheden van de oudste zoon

Op 18 januari 1649 verontschuldigde Thysius zich tegenover George Henry Ludolf, omdat hij niet in de gelegenheid was hem achterna te reizen naar Zweden: 'je voudrais quitter touts mes affaires si je le pouvoir faire sans prejudice d'antray, c'est le seul obstacle qui ne permet pas que je sorte hors de nos limites et me causera une separation laquelle [je] ne m'imagine tantplus difficile qu'elle s'est plus esloignée'.[132] Wat Thysius niet kon voorzien is dat hij zijn opmerking te optimistisch had geformuleerd: behalve de zorg voor zijn inkomsten zouden nog veel meer zaken hem beletten te reizen, en bovendien zou het lang duren voordat ze tot een bevredigend einde konden worden gebracht.

Erfenis

Thysius was in juni 1647 meerderjarig geworden, en vanaf dat moment droeg hij de verantwoordelijkheid voor zijn eigen financiën. Tot dan toe hadden zijn voogden daarvoor gezorgd. Hij wist zijn verplichtingen nog een jaar te ontlopen, maar toen hij van zijn Grand Tour was teruggekeerd, was er geen ontkomen meer aan. Voor dit doel werd in 1648 een kasboek aangeschaft, op de jaarrekening aangemerkt als 'een gelinieert schrijfboeck in f° om mijne administratie daerin te doen schrijven'.[133] Aan het einde van het boekjaar kon het overzicht van zijn vaders erfenis worden opgemaakt en onder toezicht van Willem van Alphen, secretaris van het Hof van Holland, door Thysius worden goedgekeurd. Daartoe reisde hij in januari 1649 enkele malen naar Den Haag, rond de tijd dat hij zijn brief aan George Henry Ludolf schreef. Na het bestuderen van de boeken moet Thysius hebben ingezien dat de overdracht van de erfenis een ingewikkelde kwestie zou worden. Hij ging akkoord met de afrekening van het erfdeel van zijn vader, maar verklaarde nadrukkelijk dat de goedkeuring van de rekening van zijn moeders erfdeel daarin nog niet besloten lag.[134]

Thysius' moeder was overleden in 1622, zijn vader in 1634, respectievelijk 27 en 15 jaar voordat de overdracht zou plaatsvinden. Al die tijd hadden voogden zorggedragen voor het rentedragend maken van het kapitaal en voor de betaling van de bedragen die waren gebruikt om in Thysius' levensonderhoud en opvoeding te voorzien. Vader Anthoni Thijs was verantwoordelijk voor het erfdeel van moeder en grootmoeder, en deze taak werd na zijn dood in 1634 overgenomen door Antonius Thysius. Het beheer van het vaderlijke erfdeel was vanaf dat moment in handen van Constantijn L'Empereur. De nalatenschap van Anthoni Thijs bestond niet uit een eenduidige som geld die over de erfgenamen kon worden verdeeld. Het grootste deel was geïnvesteerd in aandelen VOC (en in mindere mate WIC), in leningen aan derden, scheepsparten en obligaties, en zou daar eerst uit moeten worden vrijgemaakt.[135] Daarbij kwam dat het geld voor het merendeel geen eigendom was van Anthoni Thijs, maar alleen door hem werd beheerd, zodat hij van de rentes en dividend die het opbracht kon profiteren. Meer dan de helft van het kapitaal was ingebracht door Magdalena Belten, de tweede vrouw van Anthoni, met wie hij op huwelijkse voorwaarden was getrouwd.

Als executeur testamentair van zijn nalatenschap was zijn neef Christoffel Thijs aangesteld. Pas op 8 september 1634 kon de 'staet van reeckeninge' door hem worden opgemaakt, ruim een half jaar na het

overlijden van Anthoni.[136] Vanaf dit moment was duidelijk op welke bedragen Johannes Thysius recht had, en kon Christoffel het geld overdragen aan diens voogden. Op de rekening van de erfenis van moederszijde stond een bedrag van ruim *f* 50.000, waarvan Christoffel meer dan de helft in het eerste half jaar zou uitkeren. In zijn brieven aan Antonius Thysius liet hij regelmatig weten het bedrag zo snel mogelijk te willen aflossen, om van de verplichting om daarover vijf procent rente te betalen te kunnen worden bevrijd.[137] Er werden in de daaropvolgende jaren weinig aandelen in de VOC aangeboden, en hij had moeite om vrijgekomen rentes en dividenden in nieuwe beleggingen onder te brengen. In 1642 had hij bijna het volledige bedrag uitgekeerd en hield hij alleen de resterende *f* 3.600 nog zelf 'op interest'.

De rekening van de erfenis van vaderszijde was een stuk ingewikkelder. Zijn vier kinderen hadden ieder recht op een gelijk deel: Johannes Thysius uit zijn eerste huwelijk met Elisabeth de Baccher, en Catharina, Levina en Pieter uit zijn tweede huwelijk met Magdalena Belten. De erfenis was in feite het bedrag dat overbleef na het verdisconteren van alle schulden en tegoeden, en na aftrek van het kapitaal dat Anthoni Thijs in beheer had gehouden namens Johannes en Magdalena Belten. Dat resulteerde in ongeveer *f* 38.000, inclusief enkele tegoeden en roerende goederen. De aandelen VOC en een obligatie werden overgezet ('door verboecken getransporteert') op naam van de voogden. Voor het aandeel van de erfgenamen in bedragen waar Anthoni Thijs nog recht op had gehad, maar waarvan onzeker was of ze ooit zouden worden voldaan, achtte Christoffel zich niet aansprakelijk. Ook hier hield hij het resterende bedrag zelf 'op interest', in totaal *f* 11.470. Aangezien het levensonderhoud van Thysius werd betaald uit de erfenis van zijn vader, was er van zijn erfdeel in 1648 nog maar *f* 4.229 over.[138]

Tot zover lijkt alles nog redelijk te overzien. Maar al in 1634 had voogd Antonius Thysius bij het aanvaarden van de rekening van Thysius' moederlijk en grootmoederlijk erfdeel een aantal onzorgvuldigheden ontdekt in de manier waarop Anthoni Thijs met het geld van zijn zoon was omgegaan, en daarover een klacht geformuleerd.[139] De ene helft van de klacht betreft het onvoldoende doorberekenen van rentes en andere opbrengsten uit het geïnvesteerde kapitaal. De andere helft heeft betrekking op een huis. In 1617 kocht Thysius' grootmoeder Magdalena Thijs het huis 'De Drye Oyevaers' in de Breestraat in Amsterdam, dat na haar dood eigendom zou worden van Johannes.[140] Op 18 mei 1633 verkocht Anthoni Thijs het huis voor *f* 12.000 aan de Portugese jood Salvador Rodrigues, hoewel het 'met reparatie gecost heeft *f* 14.759'.[141] Bovendien had Anthoni bij deze transactie *f* 9.600 in bankgeld en *f* 2.400 in juwelen aangenomen, waarover hij geen rente zou ontvangen. De juwelen waren naar kooplieden in Dantzig en Koningsbergen gestuurd om te worden verkocht.[142] De twee kleinste stukken werden iets onder hun waarde verkocht voor 550 rijksdaalders, een grote diamant bleef onverkocht en werd uiteindelijk in 1645 van Thysius' rekening 'eens voor al afgeschreeven'. Het bezwaar van Antonius Thysius tegen deze gang van zaken was voornamelijk gericht op de vraag of Anthoni dit zonder overleg had mogen doen. Antonius' zoon François, die het voogdijschap in 1640 van hem overnam, probeerde een deel van de misgelopen rente op Christoffel te verhalen, wat deze in woede deed uitbarsten:

> Wat belangt het banckgelt der *f* 9600 van Salvad. Rodriges ontf[angen], dat en was doens niet beeter als nu het casgelt, en sal UE nu oock met goede stijve munte ten genoege contenteren. Maer dat ick soude gaen moeten coopen banckgelt oft UE tegens 4 ten hondert goet doen, dat is ongerijmt, soo soude ick de broeck lappen en t'garen toegeven, het welck voor alle mijne goetaerdighe moeijte onreedelijck en soude weesen, want die ontfangene *f* 9600 sijn oock doens sonder winste [...] wederom uutgegeven, soo dat de vaeder selver daer van niets genoten heeft. En over eenige maenden nae dato can der weederom een goeden voet geraemt werden

> (gelijck behoorde) dat het niets oft wijnich differeeren moechte, soude ick dan nu ondertussen om dese boevejacht moeten bijleggen ofte leijden, dat sij neeve: UE gelieven hier van niet meer te vermaenen.[143]

Met andere woorden: wat dit betreft was van Christoffel niets te verwachten. De klacht van Antonius Thysius is te rechtvaardigen, want de implicaties van deze fouten voor het kapitaal van Johannes waren groot: het wanbeheer had hem vele duizenden guldens gekost.[144] Om die reden weigerde hij in januari 1649 de afrekening van het erfdeel van zijn moeder en grootmoeder goed te keuren; eerst wilde hij onderzoeken of hij daaraan nog iets kon veranderen. Hij heeft een poging gedaan, getuige zijn correspondentie met François Thysius uit april 1649, maar dat heeft nauwelijks resultaat gehad.[145] Johannes moet hebben ingezien dat het onmogelijk was om vergoed te worden voor de fouten die door zijn vader waren gemaakt, maar de rentes en tegoeden over het jaar na diens dood, die onvoldoende door Christoffel waren doorberekend, hoopte hij wel terug te zien. Christoffel weigerde verantwoordelijkheid te nemen voor het tekort op de rekening, waardoor die niet kon worden goedgekeurd.[146] Dreigen met juridische maatregelen werkte averechts.[147] Daardoor kon Johannes de afrekening van dit deel van de erfenis uiteindelijk pas goedkeuren op 5 maart 1651, na bemiddeling van Bernardus Schotanus en Daniel Colonius, beiden hoogleraar in de rechten aan de universiteit van Leiden.[148] Dit is ongetwijfeld niet de gebruikelijke gang van zaken. Wie bemiddeling nodig had, wendde zich normaal gesproken tot het Hof van Holland in Den Haag, maar dit zou kunnen betekenen dat Johannes Thysius een beroep heeft gedaan op leden van zijn netwerk in Leiden. Hij was per slot van rekening nog altijd bezig met een studie rechten, die hij een jaar later met een promotie zou afsluiten. De weduwe van Antonius Thysius en hun zoon François werden, nadat overeenstemming was bereikt voor hun jarenlange trouwe diensten, door Johannes vergoed: blijkbaar werd hun niets kwalijk genomen.[149] Christoffel moest iets van de tekorten goedmaken, maar de werkelijke betaling zou hij nog jaren uitstellen.

Voogdijschap

De gevolgen van deze erfkwestie voor Thysius' werkzaamheden als boekenverzamelaar waren indirect, maar niet onbelangrijk. Hij had geen betaalde functie aangenomen als advocaat of als regent in het bestuur van een stad, noch probeerde hij geld te verdienen als koopman. Dat betekende dat hij zou moeten leven van de opbrengst uit de investering van zijn kapitaal, net als zijn vader had gedaan. Hoe groter zijn fortuin, hoe meer vrijheid Thysius had om geld uit te geven, met name aan boeken. Overigens was dat geen slechte investering, want boeken waren behoorlijk waardevast. Het is niet zeker of het een bewuste keuze was van Thysius om geen betaald werk aan te nemen, of dat de omstandigheden hem daartoe dwongen. Want de afwikkeling van zijn eigen erfenis was niet de enige taak waarvoor Thysius zich gesteld zag. Na de dood van Constantijn L'Empereur hadden de kinderen uit het tweede huwelijk van Anthoni Thijs een nieuwe voogd nodig, een functie die moest worden vervuld door een naaste verwant. Thysius zou zich in oktober 1648 samen met zijn neef François tot voogd laten benoemen: nu was het zijn beurt om te zorgen voor minderjarige familieleden, zoals er al die jaren voor hem was gezorgd. Daarmee werd hij niet alleen verantwoordelijk voor zijn eigen kapitaal, maar ook voor dat van zijn stiefbroer en -zuster.[150] Hij kon niet voorzien hoeveel tijd en moeite dat zou gaan kosten.

De omstandigheden waren al vanaf het begin problematisch. De moeder van de kinderen, Magdalena Belten, had al een paar maanden na de dood van haar man in 1634 officieel afstand gedaan van de inhoud van zijn testament. Daardoor zou de erfenis worden verdeeld op basis van de eerder vastgelegde huwelijkse voorwaarden.[151] Dat gaf haar het recht op het hele kapitaal dat zij bij het huwelijk had ingebracht, plus de helft van de winst uit investeringen van dat kapitaal, zonder verantwoordelijkheid voor

de kosten die de afwikkeling van de erfenis met zich meebracht. Vervolgens was zij op 7 september 1634 getrouwd met Christoffel Thijs, de executeur testamentair van haar overleden man, precies een dag voordat hij de rekening van diens nalatenschap bekend zou maken. Zij trouwde ditmaal in gemeenschap van goederen, waardoor Christoffel vanaf dat moment niet enkel de beheerder was van de erfenis, maar er mede van zou profiteren. Zodra Thysius zich verdiepte in de erfkwestie, doorzag hij hiervan de consequenties:

> Daer sij 't testament [...] heeft gerevoceert, om dat sij sach merckelijcke conquesten voor handen te sijn die sij niet en wilde hare kinderen soude mededelen, ende ten tweeden houwelijcke tredende sonder houwelijxsche voorwaerde haer 2. man daerdoor heeft doen genieten machtiche voordelen van haer en haerer kinderen goet.[152]

Het huwelijk bleek op den duur geen succes, en op 31 maart 1648 lieten Christoffel en Magdalena zich scheiden van tafel en bed.[153] Christoffel hield de volledige zeggenschap over het kapitaal van zijn echtgenote, en hij was slechts verplicht vier keer per jaar 'een vierde part van vijff honderdt ponden Vlaems' te betalen als alimentatie.[154] Magdalena kon geen aanspraak meer maken op haar vermogen.

Christoffel Thijs was vanaf dat moment vrij om naar eigen goeddunken te beschikken over het geld uit de nalatenschap van Anthoni Thijs, waaronder ongeveer *f* 13.000 van de kinderen, en hij leek niet van zins om daarvan iets uit handen te geven, tenzij het was voor hun levensonderhoud. De oorzaak van zijn stugge houding is niet duidelijk, misschien voelde hij zich gepasseerd bij de aanstelling van de voogden, of zag hij de pogingen om hem de erfenis van de kinderen te laten uitbetalen als een teken van wantrouwen, omdat het geld naar zijn mening bij hem in goede handen was.[155] Maar dat betekende wel dat hij de rente vaststelde op vier procent, terwijl de voogden in hun boeken een half procent meer becijferden.[156] De vordering van de voogden verschilde met wat Christoffel bereid was te betalen, en het verschil tussen beide bedragen werd jaarlijks groter. In eerste instantie verzochten Thysius en François Christoffel nog vriendelijk het geld uit te keren, daarna volgden bemiddelingspogingen, en toen ook die niet het gewenste resultaat opleverden, werden er processen aangespannen. De voogden werden meer dan eens in het gelijk gesteld, maar betalen deed Christoffel niet. Vele malen reisde Thysius naar Den Haag en Amsterdam, soms maandelijks, soms wekelijks: om stukken te brengen, om rekeningen te bestuderen, om bezwaren in te dienen, replieken voor te bereiden, met advocaten te spreken en zittingen bij te wonen.[157] Vijf jaar na de 'acte van bevrijdinghe' van 1 oktober 1648, waarin de verantwoordelijkheid voor de erfenis van de kinderen aan hun voogden werd overgedragen, lag Thysius op zijn sterfbed, en was er nog altijd geen oplossing.

Thysius' zelfbeheersing in zijn brieven aan Christoffel Thijs onder deze omstandigheden is bewonderenswaardig. In juli 1652 schreef hij nog dat het zijn wens was om 'een langversocht eynde te maecken van dese openstaende reeck[ening] die anders door langer verloop van tijt, lichtelijck enige intricaetheijt mocht komen te verwecken'.[158] Maar uit zijn eigen aantekeningen over de kwestie blijkt dat hij de wanhoop nabij was:

> Eijndelijck siende niet genegen te sijn met de voors[eide] in enige liquidatie van reeck[ening] ofte scheijdinge te treden, maer alleen aengeleijt te sijn om alles in confusie te laten lopen, en den suppleant in sijne reeck[ening] te brouilleren tot merckelijcke prejuditie van de minderjarige daer hij voor moet instaen, [...] ende alleen diegene kunnen vordelijck sijn, die ondertusschen van t'besit der voors[eide] p[enningen] quam te disponeren.[159]

Christoffel Thijs wist heel goed hoe hij zo profijtelijk mogelijk met geld moest omgaan, ook al ging dat soms ten koste van de mensen in zijn omgeving.[160] Toch is Thysius er altijd van overtuigd geweest dat

[p. 49] Portret van Johannes Thysius, door Jan de Vos IV, ca. 1657

[p. 50] De Bibliotheca Thysiana op de hoek van het Rapenburg en de Groenhazengracht

[p. 51] Fragment uit het doopregister van de Nieuwe Kerk te Amsterdam, met de vermelding van de doop van Johannes Thysius

[p. 52] Versierde boekband van de bijbeluitgave van Junius, die Johannes Thysius in 1632 cadeau kreeg van Constantijn L'Empereur

[p. 53] Gebouw in de Lokhorststraat te Leiden, waar in de 17e eeuw de Latijnse school was gehuisvest

[p. 54-55] Omslag en beschreven pagina's van het reisjournaal van Johannes Thysius

[p. 56] De licentiaatsbul van Johannes Thysius, universiteit van Angers, 1647

[p. 58] Klavecimbel met twee klavieren, door Andreas I Ruckers, 1620. Voorbeeld van het instrument dat Thysius in zijn bezit heeft gehad

[p. 59] Bas viola da gamba van John Rose jr., ca. 1600. Voorbeeld van het instrument dat Thysius in zijn bezit heeft gehad

[p. 60] Omslag van het brievenboek van Johannes Thysius, met daarin afschriften van verzonden brieven

[p. 61] De gevelsteen van het huis 'De Drye Oyevaers' in de Breestraat te Amsterdam, de steen is in 1974 met de toemalige eigenaar meeverhuisd naar Basisweg 10

[p. 61] Het wapen van Johannes Thysius, geschilderd op de archiefkast in de Bibliotheca Thysiana

[p. 62] Kaart van landerijen in Voorschoten, gelegen tussen de Vliet en de heerweg naar Voorschoten, samen groot 14 morgen, 5 hond en 82 roeden, door Claes Arentsz Colevelt, 1642

[p. 64] Houten kistje uit de inventaris van de Bibliotheca Thysiana, dat in de 17e eeuw is gebruikt voor het bewaren van documenten

M.D.C.L.V.
BIBLIOTHECA
GANDE THYSII
Grijpenhoeverstraat
25

Jay janß, Jammetje arents, Annetje jans,	Arent.		Dirck claß, Geertje dirx, Marij daniels,	Meltje.
Remigius Ilkemay, Elsje jans,	Heemay		Jay janß, grietje jans, Jay maryjnes,	Koert.
Abraham janß, Marij pieters, Annetje pieters,	Pieters.		Antonij teuis, Elisabet de backer, de Antonij teuis,	Joannes.
Reynier mariaen, Lintje mariaen, Annetje stevens,	Jacob.		Gerbrant fruit, trijntje barents, Erick fruit,	Joannes.
Pieterje jans. out 32. Jaers.			Aert willems, Lysbet wigerts, grit wigerts,	willem.
Sarretje dirx. out 20. Jaers.			Tomas Marij Henrickje jans,	Salomon
Claes matheüs, Jammetje willems, grietje jans,	Jammetje		Sant vincents, maijke beringers	Vincent.
Claes henricks, Lysbet turkoijs, Martijntje jans,	Margriet		Arent matheüs, Jammetje teuis, grietje jans,	teuis.
Frans franß, Lysbet jacobs, Lintje dirx,	willem.	y 7. dey vy d. Silvius.	Henrick henricks, metje jans, Lysbet pieters,	maria.
Jay spiegel, Susanna van helsten, Annetje aymers	Susanna.		Barent J. Vrijdag, sybrig hermans, Jacob janß,	geertruyt.
Jay pieters, Anna jacobs, tonntje joosts,	Jay.		Rudolf rodolffs, Jammetje tjaerts, willemtje gysberts,	C. Jacob.
Jay claes, francijntje simons, Catelijn simons,	Elsje.		Jay tonnis, Anna jans, Marij Claes, trijn willems,	Joannes. Tomas.
Henrick pieters, trijntje jan van horne, Anna jans van gory,	Christijn		Jay tonnis, Marij jans, Rutgert ellis,	Jay.
Andries mijntjes, Jeff dowes, annetje jelis, pieterje pieters,	Douwes, Jeff migerts.		Lewis claes, Susanna jans, Lysbet wigers,	Jammetje.
Jay Willem, Henrickje henrics, adjaentje arents,	Hoftie.		Matheus teuis, tietje aggies, Sidrits jans,	Tietje.
Abraham goldsmit, Cecilia stevens, Catrijne beijlaers,	Catrijne.		Albert. Volkert, Elisabet volkerts, Dirckje rodings,	Lysbet.
Christoffel janß, Maritje jans, Magdalena bolkers,	Jammetje.		Pieter henricks, grietje Laurens, Lysbet Luw.	Henrickje
Lancelot de swart, Reynerij dirx, Jammetje pieters,	Isaack.	y 12. dey vy d. C. Hieronimus.	Jay frans, Jemmetje henrics, Arent bartels,	Henrick

SCHOOLSTEEG
LOOKHORSTSTRAAT

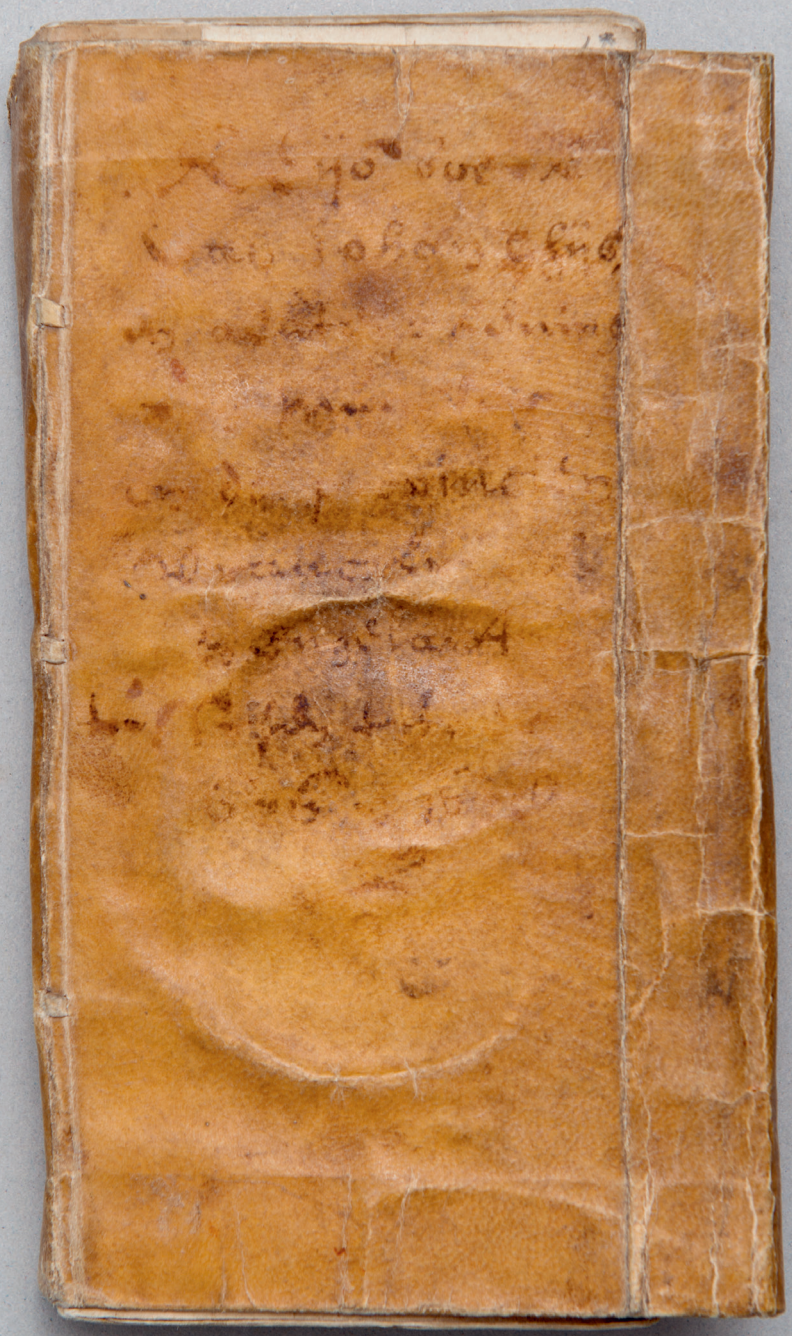

et le pourcant partir le dan nous est arrivé
jusques au matin que disent par le debord du
chemin a cause de la grande confusion de dans
des riviere, prairies et des plusieurs de la
d'eau que pour pouvoir passer d'un endroit
a l'autre par le pont de Pilate et pour apres
voir vu et la Citadelle que a la
ignate de Bayonne et Bellevue et
montant du sur un rocher a d'entre pour
carre apres le certand de Barbeau de
marailles fait bastir fondé sur une roche
et apres le donjon ou il y a bon logis et un
puits d'une hauteur merveilleuse de nonante
20, tirée dans un rocher il y avoit des vieux
pour trois ans et la malade a trouvé de jour
en jour leur nombre, des 200. Habitans de
vers l'entrée de Bellevue, le Lieu y est très
pour ce voyd le de bon que les marailles
avec des grandes murasonnées, dedans
droit du fond de l'eau et a portail le bois de
l'Office et des grandes fonds, et dedans
Bellevue il y a la tour d'air et petrosseux et
il y a bon nombre de canons et des pots
grandes et petites et des dedans une belle voute
fait grand et encore plus haute
pour les adres sont loin et pour les voir
pour les bruler elles et les ont de Bayonne
de son type et du dit n'y a point d'eau
[illegible] Corsaires
[illegible] Riquinda et Pierre [illegible] plaine
[illegible] et [illegible] a mon raison
[illegible] et en lieu de l'entrée pour voir et point et
est de 22 aunes et de 3 pieds
[illegible] fait l'entrée pour refuser aux [illegible] et encore
une voute pour les marailles pour voir les [illegible]
de la riviere et de [illegible] pour le droit
des plus fort mais a l'entrée il y a deux
[illegible] apres nous sommes passés les Palais
d'Espelate où nous vismes des cotés riviere
comme les montagnes de la du Roussi et
passé Jouedent a 1 L. et principale d'allée
les riviere de la a Clairbaume 1 L. et
ayant du le domin tout de chemin et rester
et voyé une marailles devant la ville
et y a aux 2 chateau et fort pour domin
voyner de Rattes et de Rousset de la
a Montlima où nous avons passé contre
la ville la riviere de Nive et de Rhone
et y est un temple et les restes de Rau
quelle de 12 passés par Lanuis a 3 L
a Valsnes a 4 L. La ville a fort peu de L
belles maison si nous avons pris patin ou nous
trions logés et il y avoit une belles Tanneries
et une chasse d'un Prelat de la Rely
allant bouter d'un costé il 14 par Tan
nerie et y a vu a vir tournon et la Rally
[illegible] et conduit au pied a 4 L. nous
passé 2 3 riviere, et 15 a Bedoun 4 L

par fabriquer pieds [illegible] du montagne et de
et y a rien d'impossible [illegible]
et le tiado de la maison de Pilate [illegible]
milieu d'une dla vis ou il y a encore les colonnes
de Romans et une [illegible] les colonnes
et de l'église de St Trauno où on met
le corps des grandes pierres de St, on la pas
mente avec beaucoup de [illegible] et
les bas bains longs et larges de pierres sont
de marbre blanc et le Crucifix de St de nos
devant cour, avec un Epitaphe de Bernard de Pay
tie de Fr. 1. 000 fr de Sr, Corpus Christi
Christi, pour manna nancy Principis in cœlo
est / Corpore umbra manet Invenant
on a [illegible] et [illegible] Pilate
pas sur le [illegible] / [illegible] et nous
l'entrée de la cause est très entrée
et encore entrée de la [illegible]
où il a force maisons et l'autre de la ville
est séparé par la [illegible] de Guide devant
l'autre vidimus de la per quelque collin
pain commendum et l'estant toujours la
crain et aide a Lion de la [illegible] de Mont
Luel a 3 L. a la Mound arrivant a pie
le [illegible] passé la rivé [illegible] et apres l'
[illegible] de Chabrui gille [illegible] et
de la [illegible] et [illegible] il vit et [illegible] et
une montagne dont la [illegible] est des
cailles [illegible] et [illegible] a 1 L. de la, apres ainsi
si tout nous trouvé des montagnes et est
inhabité et y dure 2 L. apres nous passé mi
nan et un pont sur [illegible] et [illegible]
a et matin où les maison sont ave
des tuiles et voir et de la il faut dta
et aupres du lac, de Nantua [illegible] de
costé gauche pour [illegible] et tout du lac
et [illegible] de la bourg allez dans des hauts
montagnes et de costé d'un lac la
[illegible] où il y a droit et le [illegible] la
passé bade où l'eau tombe et se
[illegible] et [illegible] nous trouvez et les domin
et 2 L. et montant une montagne
et costé d'une riviere et passé [illegible]
lon nous y vindz aux [illegible] de la
nous passé le pont de Paulin
[illegible] et passé de [illegible]
[illegible] a costé [illegible] et [illegible]
et où il est et une cabane et
[illegible] et [illegible] des [illegible]
et [illegible] et [illegible] par [illegible] et
[illegible] impossible, et [illegible] et

Carolus Deurhomme pbr in Sacra Theologia et utroque
et Canonicus insignis Ecclesiæ, et Cancellarius Vniuersitatis Andegauensis, Vniuersis pntes litteras inspecturis
assiduo et indefesso labore iurisprudentiam assecuti diam sibi ad honorum gradus parauerunt. Quiqs integritatis
atque ipsis legum conditoribus placuerit insignibus titulis exornari, tum maxime cum Antressorum iuris on
Vniuersiqs prò merito ad dignitatis, quoad fieri potest, tribuere cupientes, ac in eam rem propensi, Notum facimus
Amstelodamus in utrqs iure Baccalaureus, probitatis, doctrinæ, vitaqs integritatis perexlibris. Sua peregerit stu
humisor Vniuersitatis infra scriptos Nobis est datum: fueritqs cum rigore examinis ac velut aurum in fornacis rep
nodos acute dissoluendo, legumqs proposita æniqmata perite interpretando: et tandem omnibus iuris solemnibus rit
et declaratus qui in præmium virtutis, doctrinæ, o exadorum ciria iurisprudentiæ studia, laborum, gradu Licentiæ vt
infra scriptis, Nobis fuerit exhibitus ac pritatis. hæc cum ita sint Nos Illorum votis seu postulatis annuentes
Dei omnipotentis gloriosæqs Virginis Mariæ: Beatorum Martyrum Mauritij Sociorumqs ejus: et S. Confes
Salitium, præfatum **Joannem Thysium** 2 putam et acceptantem, authoritate nra Cancellaria,
Licentiatum in utroqs Canonico et Caili iure, pure, simpliciter, ac de mera iustitia quod cum rigore examin
authoritatem Idem tribuentes legendi, regendi docendi publice disputandi, interpretandi, determinandi ac p
beneficia, et officia quæcumqs obtinendi et exercendi, actaqs peragendi quæ ad eorum iuris utriusque Lic
Thysio, Juramento de honore, obedientia, et reuerentia præstandis D. D. Rectori, Nobis Doctoribus
Licitis, honestis, ac statutis ipsius Vniuersitatis inuiolabiliter obseruandis. **Datum Andegaui** sub
die vigesima tertia Augusti Anno Dni Millesimo Sexcentesimo quadragesimo septimo

Deurhomme Cancellarius — Duteme — Duvallon

Iure doctor Scholasticus

s et audituris Salutem in Dno. Cum iuris Studiosos qui
bitae & doctrinae praestantia conspicui sunt, Maioribus nris
nsura probati sunt: Nos illorum vestigijs insistentes, & praemia
quod cum Magister Ioannes Thysius
udia: Cuius rei Locuples testimonium per D.D. Antecessores
epetitis, & aiunt ignibus, et probatus et exploratus, iuris
te observatis, Idem Thysius ab illis idoneus iudicatus
trinsq; iuris donaretur: Eaqs de causa ab ijsdem Doctoribus
hodie Christi nomine invocato. ad laudem
Dorum Mauritij et Zuati Episcoporum, omniumqs
imo Verius Apostolica, qua his in partibus fungimur
nis interpstamur, creamus ac per pstes creamus:
patrocinandi. Hic Indegaui et Senis Iurarum, Magistrat
ontriatum pertinent. Excepto tamen prius ab Eodem
Cetrisqs huius Academiae praerib. ac parendo in
b Signo et Sigillo nris, et Signo Secretarij Iuris Universitatis

Ioh. Mr. 1655

Ottè
Secretarius
Universitatis

Vervolgh van Copijen
van mijne Brieven begin-
nende int Jaer 1646
Joannes Huydecoper.

Den Heer
Weech
Heer
Voor Schooten
De weduwe van Cornelis Janssen
Schrijuerijus
Jan pieters van Raesperst
Adriaen willemssen wittert
Hendrick van Leeuwen
Leu meesen
A 92
franck
B 566
C 233
D 394
De Heer Petrus Schrijuerijus
Cornelisse van Rijn
2086 E
3086 F
2525 G
Bezegen Het wees huijs
Tot
De molen Laen
VOOR SCHOOTEN
10 20 30 40 50 60 70.
Dese schael begrijpt tseuentijch roeden

CAERTE ENDE METINGE

Ghedaen bij mijn Onder ghe schreuen van een woninck met Zuckere pertije van landen ghelegen tot voor schooten ende hebbe de selue landen gemeten Rents omme ter haluer sloten ende beijninge mits gaeders ten gadelste bekans mette heele sloot tegens de koeboucht ende dit alles volgens de klen aeijsinge gedaen bij den Baeljou van voor schooten Zijn groodt feuonden als Nijer naer volcht

Eerst gemeten ott huijs werf stallen en tuijnen Rents omme volgens de Raeije van de Huijsen en ook beijninge geteijckent met i is t samen groodt feuonden —— lxxxj Roen

Noch gemeten de koeboucht int Noort westen tuijt schreet mette heele sloot en de optte boück vant schuijt huijs mede met de heele sloot bekans Laetende taere ofte Dreije voeten treet Leggen voor de buieren haer Eijgen dom geteijckent met ij is groodt —— —— —— —— Een bont ende xxij Roen

Noch gemeten de pertije geteijckent met iij is groodt —— vijf bont en lxxx Roen

Noch ghemeten de pertije Gheteijckent met iiij is groodt —— Een margen en lxj Roen

Noch ghemeten het wouertgen ende Lesst stickergen geteijckent met v is t samen groodt —— —— —— Een bont en xxl Roen

Noch ghemeten de pertije Gheteijckent met vj is groot — vijer bont en xcix Roen

Noch ghemeten de Pertije gheteijckent met vij is groot — Een margen drie bont en lxxxviij Roe

Noch ghemeten de pertije Gheteijckent met viij is groot — Een margen vijer bont en xxxiiij Roen

Sonder ses margen drie bont en vijer ent seuentijch Roen

Ghetekent Claes Vlinder Willem
Zegge Schouw Ekart metker

Copije

Gront Caerte van verscheijde weij ende teelanden toe behoo rende H: E: D Mevrouwe van haesers woude belegen ten noort westen den heer weeg ten suijt westen de vliet ten suijt westen belegen de strme wesen tot Leijden mede de Hr professor Hedel de Hr petrus schrijuerijus ende vrunck Cor nelissen van Rijn mede ten noort westen een meesen heijndrijck van Leeuwen Adriaen weillensen weittert en Jan pieters van Raepherst ten noort westen de weduwe van Cornelis Jansz mede schrijuerijus voornempt en Ste Catharina gasthuijs binnen der stede Leijden alle t samen groot feuonden — veertijen morgen vijf bont twee en tachtijch roe den Rijnlant sche mate gemeten ter haluer sloten en vier dalue voeten in de vliet A groot 92 roede B 566 roeden C 233 Roeden D 394 Roeden E 3 morgen 286 Roeden F 5 morgen 86 Roeden ende G 25 25 roeden alles gemeten bij mijn Onder geset tetum 10 desember 1642 Onder stonts Claes Arentsz Cosevelt

Dese groote Caerte van verscheijde weijen ende teelanden is gestolt bij mijn Claes Arentsz Cosevelt mede de meijnge van de selue is gestoent sooe datmij wijs ende kundich is ofte de selue Dese met de meijnge van de selue is gestoent sooe datmij wijs ende kundich is ofte mit Dreijen Noch hebbe ick mijn Cijfer ook hier onder gestelt ook de grent van de selue is gestoent sooe datmij wijs ende kundich is ofte de selue is gestelt te Leijden op den 10 December 1654 bij mijn

Ghetekent Claes Vlinder Willem
Zegge Schouw Ekart metker

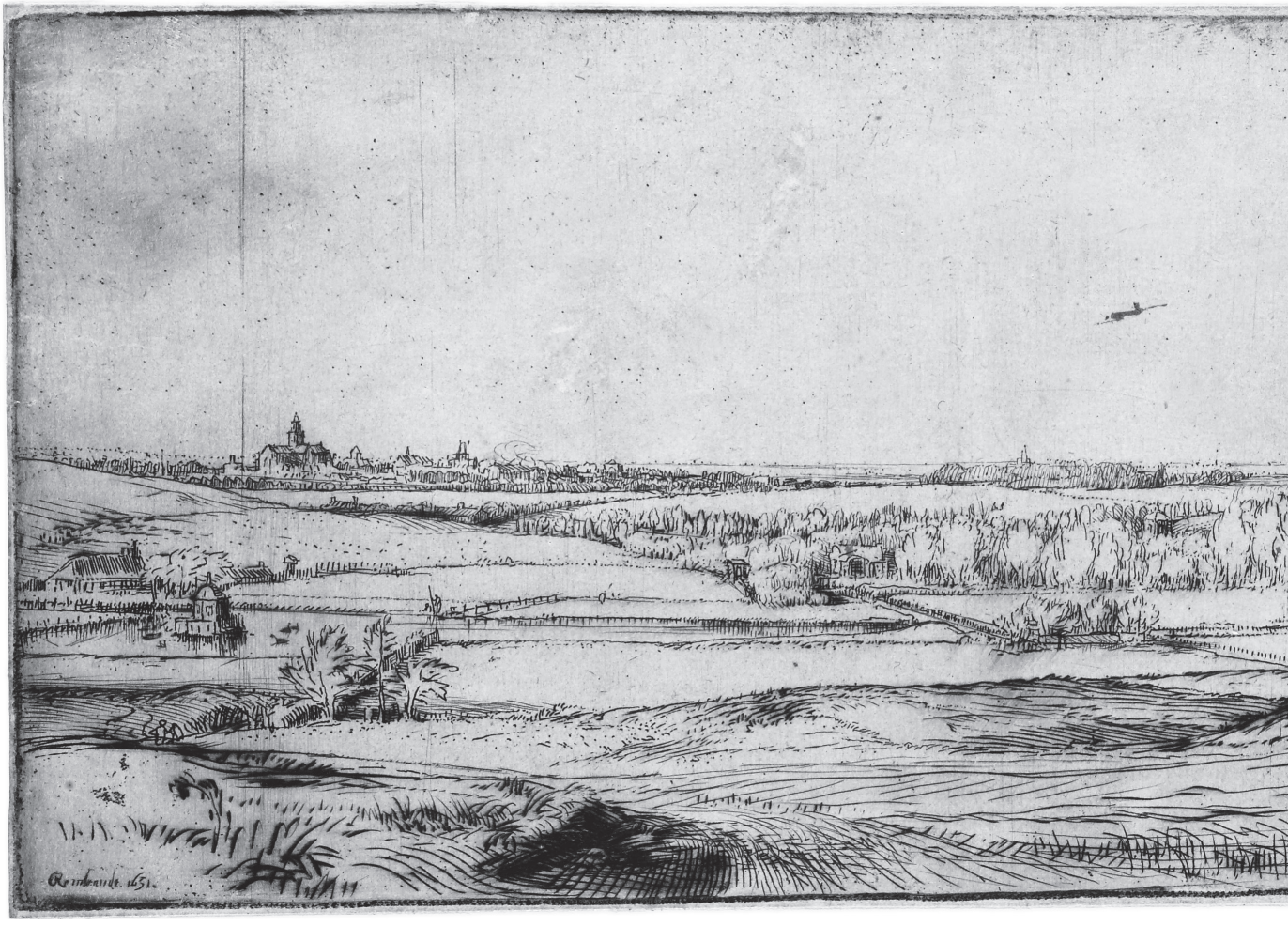

het mogelijk moest zijn de zaak spoedig tot een goed einde te brengen, want hij gaf zijn plannen om te reizen niet op. Vanaf januari 1651 liet Thysius in bijna elke brief aan Job Ludolf weten dat hij op het punt stond naar Duitsland te vertrekken om hem daar te bezoeken. En in elk antwoord liet Ludolf weten zich te verheugen op zijn komst. Toen de herfst aanbrak, had Thysius nog geen mogelijkheid gezien het land voor langere tijd te verlaten en moest hij zijn plannen uitstellen tot het volgende jaar. Ludolf gaf hem adviezen over de beste periode om te reizen, en de meest praktische route: in het voorjaar naar Frankfurt en Leipzig langs de boekenbeurzen – vervoer was ongetwijfeld gemakkelijk te regelen voor wie bevriend was met boekhandelaren –, dan naar Dresden, Breslau, Praag, Wenen en verder.[161] Maar ook 1652 verstreek en in augustus moest Thysius Ludolf het volgende laten weten: 'je suis icy suspendu a cause qu'on me fait disputer des choses liquides, et mon parti m'a tousjours dilayé avec un tel impertinence, qu'il ne me reste que de m'addresser a la justice'.[162] Het enige buitenlandse uitstapje dat Thysius nog heeft kunnen maken, is een reis van een paar weken naar de Zuidelijke Nederlanden in het gezelschap van Marcus du Tour, in september 1651.

Als alleen de uitbetaling van het erfdeel van Thysius het onderwerp van conflict was geweest, zou niets hem in de weg hebben gestaan de zaak op te geven en naar het buitenland te vetrekken. Maar in de functie van voogd was hij ook verantwoordelijk

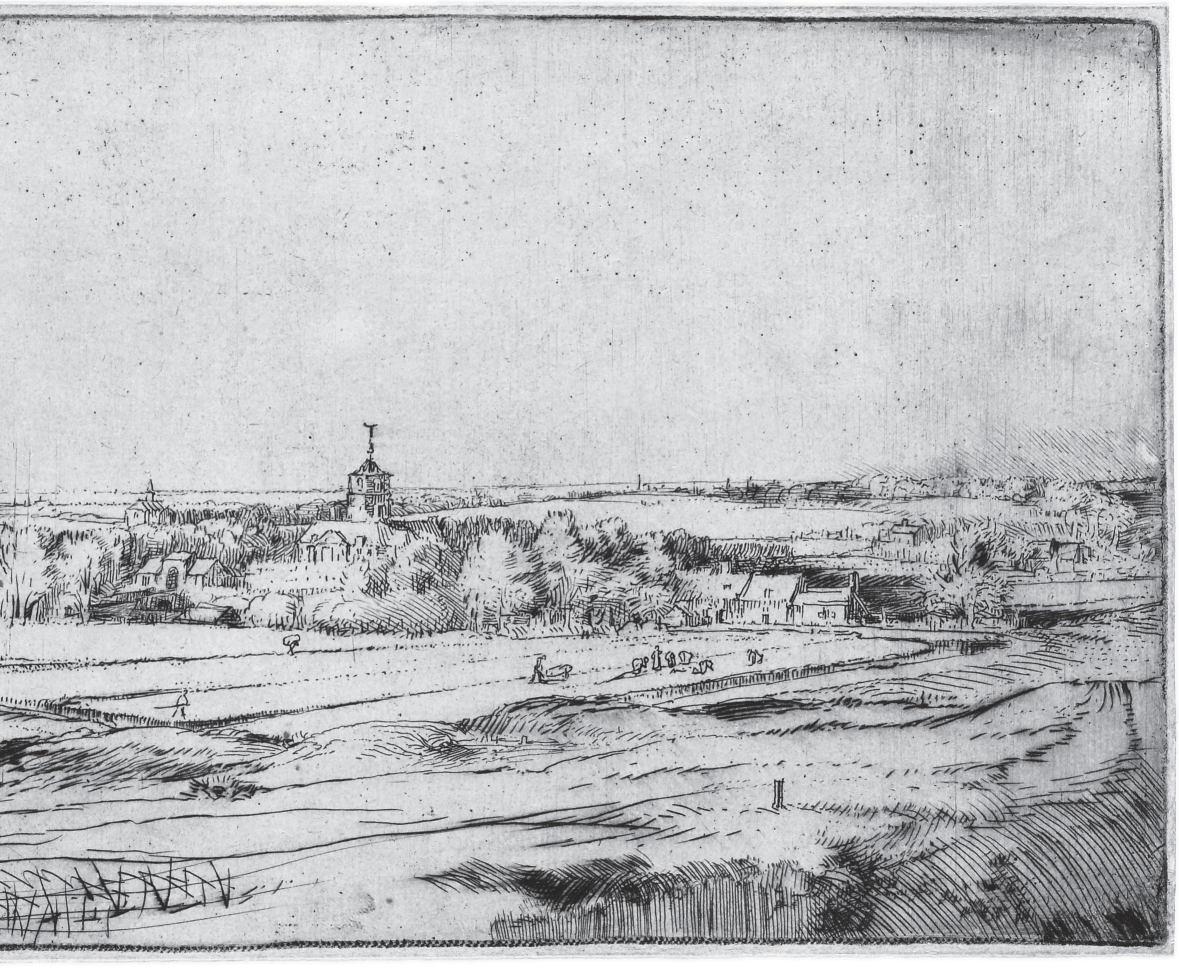

Het gezicht op Bloemendaal met het landgoed Saxenburg, het buitenhuis van Christoffel Thijs, Rembrandt Harmensz. van Rijn, 1651

voor de bezittingen van zijn halfbroer en -zuster. Als de kinderen schade zouden lijden door fouten in de administratie van hun goederen, was de beheerder van die administratie aansprakelijk, aldus een juridisch advies dat zich bevindt tussen Thysius' papieren. De advocaat heeft de bron erbij vermeld: Paulus Montanus, *Tractatus novus, de iure tutelarum, et curationum*, hoofdstuk 39.[163] Dit boek kon Thysius er zelf op naslaan, in zijn eigen bibliotheek.[164] Bovendien moesten de bezittingen van de kinderen veilig en verstandig worden belegd, zodat ze van de inkomsten ervan konden leven. Dit kon Thysius niet garanderen zolang hij niet zelf over het geld mocht beschikken.

De kwestie was al vervelend genoeg, maar werd nog eens extra gecompliceerd door het gedrag van de moeder van de kinderen, Magdalena Belten. Na haar scheiding van Christoffel Thijs woonde ze niet meer in diens huis in Amsterdam, maar was zij ondergebracht bij een predikantenfamilie in het dorp Maarssen. Zij leed aan een 'swackicheijt van herssens' waardoor ze gedurende enige tijd volkomen lusteloos en lethargisch kon worden. In de tussenliggende periodes was ze juist rusteloos en ontoerekeningsvatbaar. Magdalena maakte continu schulden door bij lokale kooplui op rekening grote hoeveelheden kostbare goederen te kopen, en door kort nadat kost en inwoning vooruit waren betaald te beslissen dat ze elders wilde wonen. Van de alimentatie van *ƒ* 3.000 was meestal lang voor het einde van het jaar niets meer over, en Christoffel

weigerde een cent meer te betalen. Er was een notaris aangesteld om toezicht op haar bestedingen te houden, maar zijn pogingen om haar destructieve eigenzinnigheid te beteugelen waren tevergeefs en hij had moeite om de schuldeisers tevreden te houden. Degenen die haar koopwaar en verblijfplaatsen aanboden wisten ongetwijfeld hoe gefortuneerd ze was, en maakten daar dankbaar misbruik van.[165]

Thysius was genoodzaakt zich te bemoeien met het welzijn van Magdalena Belten vanwege zijn voogdijschap over haar kinderen. De schulden die zij maakte, kwamen niet ten laste van haar eigen kapitaal, dat in handen was van Christoffel Thijs, maar van de erfenis van haar eerste echtgenoot Anthoni en zouden dus feitelijk voor rekening komen van haar kinderen. Dat moest koste wat kost worden voorkomen. Bovendien bracht zij met haar gedrag de familie te schande. In november 1650 probeerde Thysius Magdalena zelf tot redelijkheid te bewegen, door een beroep te doen op haar fatsoen en haar te wijzen op het leed dat zij anderen bezorgde met haar 'ongebonden en ongeregelde manier van leven', en dat zij Gods straf niet zou ontlopen:

> Ick bidde U, die van wegen mijn vaders. de naem van moeder voert, considereert dese redding bij U selven en denckt op U eijgen welvaren, het interest dat daer bij lijden U eijgen kinderen en vorders alle de gene die gij door haer onwetentheijt of door U misleijdingh in pacquet gebrocht werden.[166]

Het mocht niet baten, en in december was Thysius ten einde raad. Hij besloot in overleg met Magdalena's halfbroer Johan Belten de Goesbergen een procedure te starten om haar onder curatele te laten stellen.[167] Dit zou hem verlossen van de verantwoordelijkheid, maar te oordelen naar zijn correspondentie was het hem tegen het einde van 1652 nog niet gelukt.[168] In oktober schreef hij zijn halfzus Levina dat hij meer medewerking en dankbaarheid van haar had verwacht, omdat 'ick alleen altijt de moijte genomen hebbe en anders niemant van de vrienden, om de swaricheden van U moeder waertenemen en daer over ten besten orbaer te disponeren'.[169]

Afgezien van de financiële kant van de zaak zal het voogdijschap over de kinderen Thysius weinig extra tijd en moeite gekost hebben, want de familieleden bij wie zijn halfbroer en -zuster in huis woonden bemoeiden zich waarschijnlijk meer met de opvoeding dan hijzelf. In een enkel geval was er reden tot corresponderen, bijvoorbeeld bij het vinden van een geschikte huwelijkskandidaat voor Levina. Een student die niet over de middelen beschikte om haar te kunnen onderhouden kon nog op afstand worden gehouden, maar in april 1653 liet Pieter Thijs aan Thysius weten dat zijn zus het hof werd gemaakt door een militair, genaamd Willem Edmont. Hij waarschuwde de vrijer deze keer het voordeel van de twijfel te gunnen: 'men dient hier heel versichtich in te gaen, want sij toch de een tijt of de ander een man sal moete hebben, want ongetrout sij niet sal blijven.'[170] Pieter kreeg gelijk, want in september van hetzelfde jaar trad Levina met Edmont in het huwelijk. Thysius was aanvankelijk niet van plan hierin toe te stemmen. Nadat hij de man had ontmoet kon hij zich niet voorstellen wat zijn zuster in hem had gezien, en hij vroeg zijn neef Marcus du Tour een poging te doen om haar te bepraten: 'alhier de woorden van Edmont overweecht hebbende die hij mij seijde, so wegen t'geslacht als de middelen en de koelicheijt tot de juffrouw, so meijn ick geensins toetelaeten dat mijn suster met hem sal trouwen, want ick haer totale ruine daer in voorsie, sonder liefde gelijck hij oock self seijt, en dese arme juffrouw sal daer dadelijck alles huijshouden en hij na sijn guarnisoen'.[171] Levina was wel overtuigd van de juistheid van haar keuze en Thysius heeft geen serieuze pogingen meer gedaan om haar tot een ander inzicht te brengen.

De familie stelde in de zeventiende eeuw verplichtingen waaraan niet te ontsnappen viel. Familie zorgde voor vermogen, status en een sociale kring, maar het succes was afhankelijk van de inzet van ieder die er deel van uitmaakte.[172] Of zoals oom Phi-

lippe de Baccher het had geformuleerd: 'in sulcke occasien moeten de vrienden malkanderen altoos bijstaen alst enichsins doenelijck is, gelijck wij oock vastelijck vertrouwen dat UE doen sult.'[173] Het was onbelangrijk of die inzet werd gedreven door liefde danwel door pragmatisme, wat telde was het resultaat. Het is te danken aan zijn familie dat Thysius kon uitgroeien tot een rijke boekenverzamelaar, maar door dezelfde familie werd hij zodanig in zijn bewegingsvrijheid beperkt dat het hem onmogelijk was om de Republiek der Letteren buiten de landsgrenzen verder te verkennen.

Geld

Thysius had gekozen voor een leven als rentenier, wat betekent dat hij met de opbrengst uit de investeringen van zijn kapitaal in zijn levensonderhoud moest kunnen voorzien. Tegen het einde van het jaar 1648 bedroeg zijn vermogen zo'n *ƒ* 84.000, waarvan *ƒ* 80.000 afkomstig was uit de erfenis van zijn moeder en grootmoeder. In 1634, kort na de dood van Thysius' vader, had deze erfenis nog ca. *ƒ* 52.000 bedragen.[174] De voogden Antonius Thysius en Constantijn L'Empereur hadden het kapitaal flink doen groeien, enerzijds door zorgvuldig beheer en anderzijds dankzij veertien jaar rente op rente. Johannes leefde grotendeels van zijn vaderlijk erfdeel, dus er waren nauwelijks kosten.

Toen Thysius de administratie van zijn eigendommen in 1649 overnam, was het grootste deel geïnvesteerd in obligaties. Dat waren in zijn geval kortlopende leningen van de Staten van Holland die door jaarlijkse verlenging ook tot een langere termijn konden worden voortgezet. Vanaf 1608 bedroeg de rente op de obligaties 6,25 procent, in 1640 werd die rente verlaagd tot vijf procent.[175] Dat was minder dan de investeerder ontving voor leningen in de vorm van lijf- of losrenten. Daar stond tegenover dat de hoofdsom van de obligatie in tegenstelling tot die van de lijf- of losrente weer kon worden opgeëist. Bovendien was de looptijd niet verbonden met de levensduur van de eigenaar. Obligaties die door Thysius' voogden waren aangekocht, konden probleemloos door hem worden overgenomen. De obligaties werden aangeboden op het kantoor van de ontvanger-generaal in Den Haag of bij lokale kantoren, zodra de Staten van Holland de hoogte van de benodigde leningen hadden vastgesteld. Toekomstige rentebetalingen werden gedekt door belastinginkomsten, zodat de jaarlijkse uitkering was gegarandeerd.[176] Het was een ideale manier van beleggen voor wie genoegen wilde nemen met een bescheiden rente in ruil voor een hoge mate van zekerheid. Thysius heeft zover mogelijk alle obligaties die voor hem waren aangeschaft behouden, en altijd minimaal de helft van zijn kapitaal op deze manier geïnvesteerd. Het nadeel was dat de populariteit van deze investeringsmethode ervoor zorgde dat het niet altijd mogelijk was obligaties te krijgen, ook omdat er nog maar nauwelijks in werd gehandeld.[177] De vraag was groter dan het aanbod.[178]

Misschien hadden ook Thysius' voogden al eerder met dit probleem te maken gehad, toen zij in 1641 besloten op zijn naam een 'woninge ende landen te Voorhout' aan te kopen. Het gaat om een boerderij met de naam 'de Hooghkamer', met stallen, schuren en hooibergen, op een stuk land ter grootte van 22 morgen, 4 hond en 89 roe, ofwel ongeveer 19,5 hectare.[179] De aanschafprijs was *ƒ* 18.000, plus *ƒ* 1.600 aan onkosten, belastingen en heffingen.[180] Thysius werd in deze beslissing betrokken door L'Empereur en François Thysius, hij begeleidde hen 'om de woninge ende landen aldaer te coop te besien' en ging daarna met enige regelmaat op inspectie. De investering was ongetwijfeld bedoeld voor de lange termijn, gezien de moeite die werd genomen om ervoor te zorgen dat alle eigendomspapieren in orde waren. Thysius beschouwde zijn nieuw verworven status van grondbezitter dan ook niet alleen maar als een manier om geld te verdienen: op 3 oktober 1643 reisde hij in gezelschap van de boekverkoper Wolter de Haes naar Voorhout om een Bijbel aan te bieden aan de plaatselijke kerk.[181] De hoeveelheid geld die met het land werd verdiend was overigens niet groot, het rendement was ongeveer drie procent, en de pachter

Boerderij de Hooghkamer te Voorhout, gefotografeerd 1958

was niet bijzonder stipt met zijn jaarlijkse betalingen. Bovendien bracht het grondbezit allerlei taken met zich mee: de pomp moest worden vervangen, de omgewaaide hooiberg moest opnieuw worden opgebouwd en van een nieuw dak voorzien, nog afgezien van het gebruikelijke onderhoud. Al in maart 1649 deed Thysius zijn bezittingen te Voorhout weer van de hand. Hij verkocht het land en de woning voor *f* 19.000 aan zijn oudtante Johanna de Raet, de weduwe van Antonius Thysius.[182]

De verkoopsom werd in termijnen voldaan, waardoor Thysius jaarlijks een flinke hoeveelheid contant geld tot zijn beschikking kreeg. Daarnaast nam hij in maart 1649 ten behoeve van de kinderen een groot bedrag 'op interest' uit de nalatenschap van zijn vader, dat tot die tijd onder Constantijn L'Empereur had berust. Daar was hij 4,5 procent rente per jaar over verschuldigd, en om geen verlies te lijden moest hij zorgen dat het elders geïnvesteerd werd. Vanaf dat moment begon hij met het beleggen in aandelen in de Verenigde Oostindische Compagnie.[183] De koop en verkoop van aandelen in de beurs van Amsterdam vond eerst nog plaats via zijn oom Philippe de Baccher, maar vanaf januari 1650 liet Thysius zijn opdrachten uitvoeren door de beursmakelaar Cornelis Wilmerdonck, woonachtig 'op de keijsersgraft naest de sieperije vande drij spiegels bij d'academie' in Amsterdam.[184] Regelmatig stelde hij Thysius op de hoogte van de koersen van de aandelen in de Oost- en Westindische Compagnie, en adviseerde hij hem over het juiste moment om te kopen of te verkopen. Daar voegde hij zo nu en dan aan toe wat naar zijn mening de reden was voor het stijgen of dalen van de koersen, zoals de geruchten

over de naderende terugkeer van schepen uit Indië, de waarde van de lading, of dreigende politieke conflicten met Portugal en Engeland die een gevaar vormden voor de handel: 'd'actien zijn geweken op 508 a 509 pc. contant, door dien gevreest wort dat wij met Engelant in contentie sullen geraken, dat hun ommers soo qualijck als ons soude dienen.'[185]

Speculeren met aandelen was niet zonder risico. Voor iemand die in Leiden woonde en niet zelf op de beurs in Amsterdam aanwezig kon zijn, moet het soms zenuwslopend zijn geweest. Thysius kon zijn zaken alleen per brief regelen, waardoor het onmogelijk was om snel te reageren op nieuwe ontwikkelingen. Toen een oorlog met Engeland in het voorjaar van 1652 niet meer te voorkomen bleek, leidde dat tot bezorgde reacties van andere speculanten in de vriendenkring van Thysius, zoals Marcus du Tour: 'ik kan niet naelaten UE met een letterken mede te dijelen dat mij vandaeg van goeder handt gesegt is dat onsen Admirael Tromp gechocqueert heeft met d'Engelsche vloot, en deselve nae een gevecht van 5 uren genootsaeckt in Duijns te retireren.'[186] De toename van de Nederlandse handel met Zuid-Europese staten na de vrede van Munster was ten koste gegaan van de Engelse handel, en dat leidde tot een gespannen situatie. In augustus 1651 werd door de Engelsen een wet uitgevaardigd die de import van goederen door kooplieden uit de Republiek verbood. Dat had tevens tot gevolg dat vele Nederlandse schepen door de Engelsen op zee werden overvallen en in beslag genomen.[187] In december 1651 was er een gezantschap naar Engeland gezonden om te proberen via diplomatieke weg een einde aan de misstanden te maken. In het gevolg van de gezanten bevond zich ook Thysius' halfbroer Pieter, die per brief aan Thysius verslag uitbracht van wat hij meemaakte:

> alhier is vandagh clachten gedaen door de cecretaire van haer Excellentie aen de Raet van Staeten van wegen het nemen van de scheepen, en versocht datse de brieven van represalie wilde innemen, want haer hoochmogende het niet langer met goede oogen konden aen sien ende voorts van dier gelijcke redene gebruijckt heeft. Wat hier op antwoort comen sal wil ons den tijt leeren.[188]

Een maand later moest hij constateren dat 'de meeste canalij is genegen om met ons te oorlogen'. In maart was hij er getuige van dat er hard gewerkt werd aan het uitrusten van een oorlogsvloot en zag hij hoe er in de havenplaatsen troepen bijeen werden gebracht.[189]

De oorlog die volgde was slecht voor de handel, en leidde tot grote koersdalingen van de aandelen in de Oost- en Westindische Compagnie. Al in januari 1652 ging het mis, de aandelen VOC die gedurende de voorgaande jaren op een koers tussen de 530 en 550 procent van de nominale waarde hadden gestaan, zakten tot 515 procent. Wilmerdonck schreef Thysius met de verklaring: 'de vallinge in oosten compt uut de vreese vande Engelsche proceduren'.[190] Tijdens de maanden die volgden, bleef de koers zakken, van 480 procent bij het uitbreken van de oorlog tot 410 procent in augustus. Alleen de berichten over het uitrusten van meer oorlogsschepen in maart hadden een kleine positieve invloed. Dit betekende niet dat Thysius in deze periode veel geld verloor, want hij beperkte zich bijna uitsluitend tot de termijnhandel. Dat hield in dat hij met andere handelaars contracten afsloot voor de verkoop van een partij aandelen tegen een vastgestelde prijs, op een termijn van twee tot zes maanden. Hierbij was het niet noodzakelijk het aandeel op de vervaldag werkelijk over te dragen aan de nieuwe bezitter; de deelnemers aan de transactie hoefden alleen het verschil tussen de afgesproken prijs en de dagkoers met elkaar te verrekenen. In zo'n geval werd bij een koersdaling winst gemaakt.[191] Thysius had desondanks daadwerkelijk aandelen in zijn bezit: in maart 1649 had hij anderhalve 'partij' gekocht, met een totale waarde van *f* 23.610.[192] Dit diende mogelijk als onderpand voor zijn transacties; de handelaren met wie Thysius zaken deed, waren er daardoor zeker van dat hij in staat was zijn afspraken na te komen. Waarschijnlijk heeft Thysius met zijn speculaties

enkele duizenden guldens winst gemaakt, en daarbij ook nog eens een vergelijkbare som aan dividenduitkeringen mogen incasseren. Maar daar staat tegenover dat de waarde van zijn aandelen vier jaar na aanschaf met een vijfde was afgenomen en nog verder zou dalen. Dat betekent dat Thysius op de hele onderneming per saldo verlies heeft geleden.

Natuurlijk kon hij niet vermoeden dat de periode van grote welvaart uit de eerste helft van de eeuw langzamerhand ten einde was gekomen, en dat hoge koersen en rentestanden niet meer vanzelfsprekend waren. De resultaten uit het verleden hadden Thysius ertoe bewogen om de zekerheid van een rendement van drie procent op grondbezit in te ruilen voor risicovolle speculaties die een veelvoud daarvan konden opbrengen. Dat hij de aandelenhandel niet bij de eerste negatieve resultaten heeft opgegeven, is ofwel te danken aan een groot optimisme, ofwel aan het onweerstaanbare vooruitzicht van winst en nog meer rijkdom.

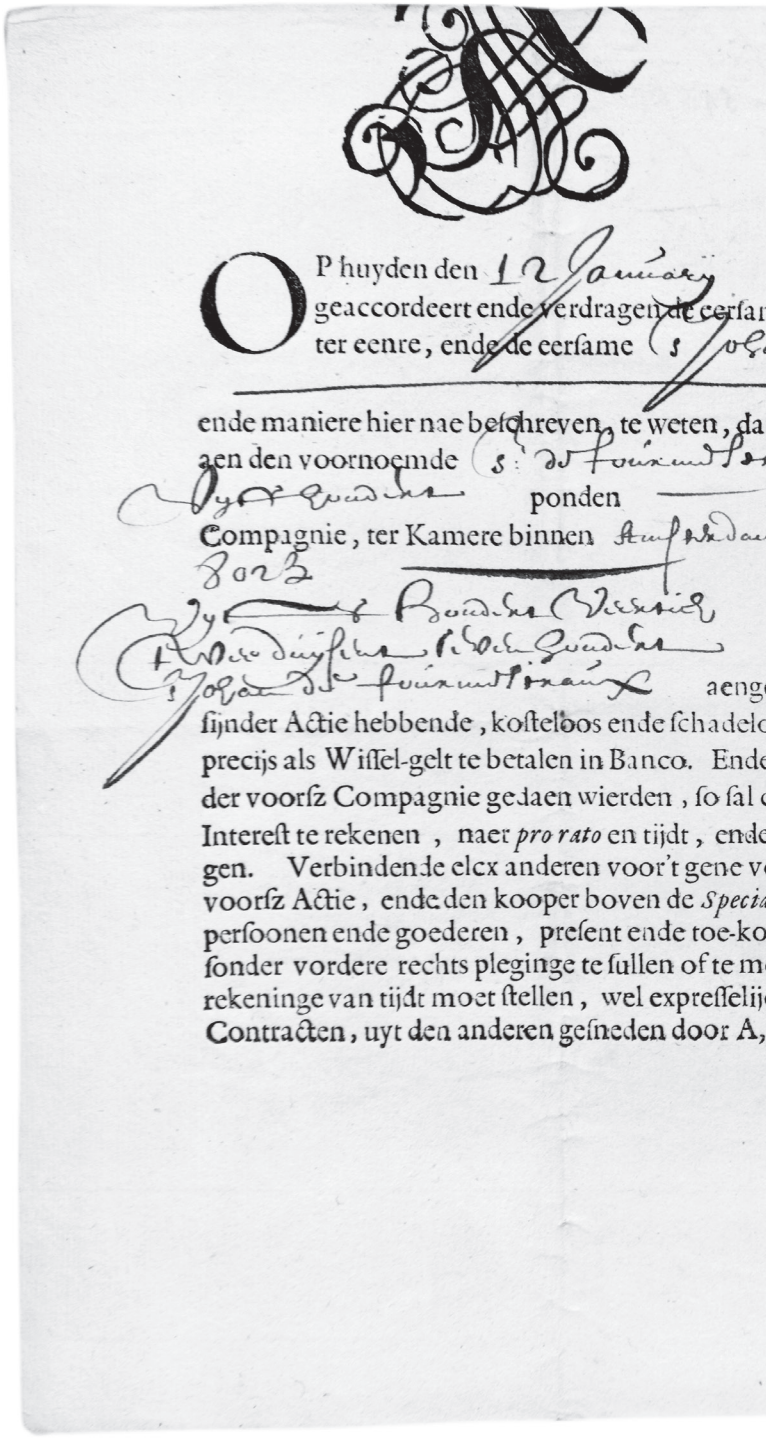
OP huyden den 12 Januarij
geaccordeert ende verdragen de eersa
ter eenre, ende de eersame s Joh
ende maniere hier nae beschreven, te weten, da
aen den voornoemde s: de Fourmestra
ponden
Compagnie, ter Kamere binnen Amsterdam
8023
aeng
sijnder Actie hebbende, kostelooss ende schadelo
precijs als Wissel-gelt te betalen in Banco. Ende
der voorsz Compagnie gedaen wierden, so sal
Interest te rekenen, naer *pro rato* en tijdt, ende
gen. Verbindende elcx anderen voor't gene v
voorsz Actie, ende den kooper boven de *Speci*
persoonen ende goederen, present ende toe-ko
sonder vordere rechts pleginge te sullen of te m
rekeninge van tijdt moet stellen, wel expresselij
Contracten, uyt den anderen gesneden door A,

Kwitantie van de verkoop van een VOC termijncontract door Johannes Thysius aan sr. de Fourmestraux, 12 januari 1650

Anno ſesthien hondert en zijn in alle minne ende vruntſchap

me

ter ander zijde, binnen deſer Stede in forme

at de voornoemde verkocht heeft, ende verkoopt midtſdeſen

die oock van hem bekent gekocht te hebben, de reſterende Actie van

ſchellingen grooten Vlaems Capitael, in de Generale Geoctroyeerde

daer op voor uyt-giften van de Heeren Bewinthebberen der voorſz Compagnie ontfangen zijn

per cento, met den Intereſt, ſoo over de ſelve partye ſoude mogen uytgegeven zijn, ende dat ten prijſe van

per cento, monterende de koop-penningen over deſe party, de ſomme van

ponden ſchellingen grooten Vlaems, die de voorſz

genomen ende belooft heeft, gelijck hy aenneemt, ende belooft midtſdeſen aen den voorſz verkooper, ofte

oos te betalen,

le of het gebeurde dat in deſe genomineerde tijdt eenige uyt-giften in gelde by de Heeren Bewinthebberen

den verkooper vermogen die ſelve te ontfangen tegens 4 par cento in't Jaer

le deſen Intereſt met de uyt-giften ſal komen tot profijt vanden kooper, inde betalinge vande koop-pennin-

voorſchreven ſtaet, namentlijcken de voornoemde verkooper voor de leveringe ende bevrijdinghe vande

iale verbinteniſſe (hier voren verhaelt) voor de betalinge van de voorſz koop-penningen, hare reſpective

omende, gene uytgheſondert, die ſubmitterende onder het bedwanck van het Gerechte van Amſterdam,

nogen gebruycken, waer van partijen, als oock mede van de Placaten dicterende, dat men de Actien op

jck renuncieeren ſonder fraude. In oorkonde der waerheyt zijn hier af gemaeckt twee alleens-luydende

, B, C. ende by Partijen ondertekent, daer van elcks een heeft. *Actum ut ſupra.*